

Litterære fællesskaber

**Evaluering af pilotprojekt med læsegrupper på to socialpsykiatriske bosteder i
Region Midtjylland**

Januar 2018, Aarhus Universitet

af antropolog Charlotte Christiansen

Resume

Dette dokument er en evaluering af et pilotprojekt med læsegrupper på bostederne Gårdhaven og Sct Mikkel, som ligger inden for specialområdet Socialpsykiatri Voksne i Region Midtjylland. Læsegrupperne byggede på metoden Guidet fælleslæsning og afholdtes 10 gange i efteråret 2017.

Evalueringen bygger på kvalitative metoder, dvs. primært deltagerobservation på bostederne og interviews af beboere og personale.

Det konkluderes, at der er værdifuldt potentiale på begge bosteder i at implementere læsegrupper med Guidet fælleslæsning. Læsegruppen gav mulighed for træning af kognitive og sociale færdigheder. Deltagerne var vedholdende glade for og interesserede i læsegruppen i hele pilotperioden. Læsegruppen ansporede nogle beboere til at begynde på andre sociale eller kreative aktiviteter. På baggrund heraf kan læsegruppen udgøre et skridt i en recovery-proces. Læsegruppen udgjorde et unikt interessefællesskab på bostederne, særligt fordi læseguiden kom udefra, og gruppen gav mulighed for en ny slags samvær mellem beboere og personale på bostederne, hvor gængse hierarkier til dels blev ophævet. Læsegruppen vil dog ikke være et relevant tilbud for *alle* beboere.

En vellykket implementering kræver, at der tages praktiske og sociale forholdsregler i forhold til målgruppens behov og udfordringer, at læseguiden får tilstrækkelig supervision, og at der arbejdes målrettet på en socialfaglig implementering af læsegruppen mellem Læseforeningen og bostedet. Metoden Guidet fælleslæsning blev tilpasset betydeligt til beboernes funktionsniveau og behov på Gårdhaven.

Introduktion	4
1.0 Evalueringens formål	5
2.0 Bostedernes mål, rammer og målgrupper	6
3.0 Casehistorie: Gårdhaven	7
4.0 Evalueringens metodedesign.....	8
4.1/ Ethiske overvejelser.....	8
4.2/ Empiri	8
5.0 Casehistorie: Sct Mikkel	10
6.0 Gårdhaven: erfaringer med en pilotlæsegruppe.....	11
6.1/ Læsegruppen - et interessefællesskab.....	11
6.2/ Implementering.....	11
6.3/ Hvordan har litteraturen fungeret og hvordan har det været for læseguiden?.....	11
6.4/ En bibliotekar som læseguide.....	12
6.5/ Fysiske rammer.....	12
7.0 Sct Mikkel: Erfaringer med en pilotlæsegruppe	13
7.1/ Læsegruppen - et interessefællesskab.....	13
7.2/ Implementering.....	13
7.3/ Hvordan har litteraturen fungeret og hvordan har det været for læseguiden?.....	13
7.4/ Frivillige som læseguider.....	14
7.5/ Fysiske rammer.....	14
8.0 Anbefalinger	15
8.1/ Læsegruppe - en god ide	15
8.2/ Implementering: tidlig igang sættelse og tydelige roller	15
8.3/ Litteraturvalg og samtalefacilitiering.....	15
8.4/ Huslæsermodel, og andre læseguide-modeller.....	16
8.5/ Fysiske rammer: hyggelige og hjemlige	16
8.6/ Ethiske overvejelser ved et læsegruppertilbud i SVO.....	17
9.0 Læsegruppernes betydning for mestring og recovery	18
10.0 Konklusion.....	20
11.0 Referencer	21

Introduktion

Der er i disse år et stigende fokus på, hvordan menneskers engagement i æstetiske processer kan bidrage til, at de kan holde sig mentalt sunde eller komme sig igen efter livskriser og alvorlig sygdom. "Kultur og Sundhedsfremme" er et voksende praksis- og forskningsfelt i Danmark, og i de seneste få år er der påbegyndt og gennemført forskellige tiltag med kulturelle aktiviteter for mennesker med fysiske og psykiske sygdomme. Det har dog været et forsknings- og praksisfelt i flere årtier i lande som England, Australien og Sverige (Jensen 2016). I Danmark er en af de mest anvendte og afprøvede tilbud inden for kultur og sundhedsfremme litteraturlæsning i forskellige former.

Denne evalueringsrapport omhandler to læsegrupper på to bosteder inden for det sociale område i Region Midtjylland. Læsegrupperne afholdtes 10 gange i løbet af efteråret 2017. De udgjorde et pilotforløb inden for Tid til Læsning (TTL, 2017-20), som er et kulturprojekt med sundhedsfremmesigte i Region Midtjylland. Den primære målgruppe i TTL er psykisk sårbare borgere (typisk med stress, angst og depression), som ikke er i behandling i psykiatrien. Der arbejdes dog også med andre målgrupper, og der er således også blevet oprettet helt åbne læsegrupper på biblioteker og læsegrupper i kommunalpsykiatrien. Læsegrupper i Socialpsykiatri Voksne (SVO) udgør endnu en udvidelse af målgruppen i TTL, og det er en af grundene til, at denne evaluering følger op på erfaringerne herfra.

Pilotprojektet blev besluttet efter at SVO, repræsenteret af Lea Gaulshøj Thomsen, kontaktede Læseforeningen med henblik på et samarbejde om forsøg med implementering af læsegrupper i specialområdet. Ideen var at afprøve læsegrupper på de to bosteder, og afhængig af resultaterne, at udvikle og implementere læsegrupper som intervention på alle seks bosteder i SVO ud fra en 'Huslæsermodel'¹. Efter en bevilling fra Socialrådets pulje til forskning og udvikling, og indlemmelse i TTL-projektet, kunne læsegrupperne begynde i september 2017. Bo Maibom Petersen fungerede som projektleder i pilotperioden (sept-dec 2017).

Underprojektet i TTL fik sin egen styregruppe bestående af områdechef i SVO Heinz Jacob, projektleder Bo M. Petersen, Læseforeningens formand Mette Steenberg og udviklingskonsulent i Region Midtjylland, Mikkel Ottow.

Evalueringen er foretaget og skrevet af undertegnede, antropolog Charlotte E. Christiansen, som i perioden var ansat som videnskabelig assistent på Interacting Minds Centre, Aarhus Universitet. Antropolog Bo Maibom Petersen har ydermere foretaget tre interviews i evalueringen og bistået med faglig sparring. Slutteligt er evalueringen godkendt af læsegruppekoordinatorerne på bostederne og projektets styregruppe.

Evalueringen henvender sig til sundhedsprofessionelle, pædagoger og andre praktikere i specialområdet Socialpsykiatri Voksne, samt bibliotekarer, læseguider, beboere og andre aktører, som har interesse i udvikling og implementering af æstetiske interventioner for psykisk syge og - sårbare mennesker.

¹ Huslæsermodellen er inspireret af den engelske Reader-in-Residence model anvendt af organisationen The Reader. En huslæser er en læseguide, som er ansat til at levere en række læsegrupper inden for en specialiseret setting, som kræver en høj grad af samarbejde med personalet og en specialiseret erfaring med målgruppen og litteraturvalg.

1.0 Evalueringens formål

Formålet med pilotprojektet var at gennemføre en undersøgelse af, om *Guidet Fælleslæsning kan have en hensigtsmæssig effekt på beboerne på socialpsykiatriske bosteder og dermed øge muligheden for livsmestring og recovery.*

Styregruppen fravalgte et fokus på psykometriske målinger og dermed fik undersøgelsen en stor vægtning af kvalitative metoder og en kvalitativ vurdering af læsegruppernes betydning. Undervejs i projektperioden ønskede styregruppen at flytte fokus fra deltagernes udbytte med fokus på recovery og mestring, til et mere praktisk fokus på, hvordan Guidet Fælleslæsning (GFL) bedst implementeres på bostederne. Dette skulle både give læring ind i egen organisation og bidrage til den fremadrettede anvendelse af GFL i psykiatrien. Denne rapport evaluerer derfor pilotprojektet med følgende punkter i vægtet rækkefølge:

1. At beskrive en 'best practice' for praktisk implementering af GFL i specialområdet Socialpsykiatri Voksne.
2. At undersøge betydningen af GFL for beboere på Gårdhaven og Sct. Mikkel som eksempler på socialpsykiatriske bosteder. Herunder en beskrivelse af, hvordan interventionen opleves fra beboeres, personales, ledelses og læseguiders perspektiv.
3. At identificere læsegruppens betydning for livskvalitet og recovery for deltagere i læsegrupperne, herunder generelt velbefindende, kognitiv funktion og mentaliseringsevne. Giver GFL beboeren en større grad af selvstændighed og selvhjulpethed?
4. At sætte erfaringerne med pilotprojektet i sammenhæng med erfaringer fra lignende interventioner i Danmark og England.

Derudover er der i rapporten to 'casehistorier', en slags øjebliksbilleder fra de to læsegrupper, for at give et mere levende billede af, hvordan læsegrupperne fungerer.

Man kan som læser vælge enkelte afsnit ud alt efter interesse: Hvis man fx ønsker beskrivelser af konkrete erfaringer med læsegrupperne kan man læse punkt 6 og 7. Ønsker man mere levende beskrivelser af læsesessioner kan man læse punkt 3 og 5. Er man mest interesseret i nogle konkrete anbefalinger til, hvordan man bedst påbegynder et læsegruppetilbud, kan man gå til punkt 8.

2.0 Bostedernes mål, rammer og målgrupper

I dette afsnit beskrives kort de to bosteders mål og rammer, som de selv beskriver dem², og ud fra det indtryk, de gav under deltagerobservation. Begge bosteder arbejder med psykosocial rehabilitering og recovery som de primære mål.

Sct Mikkel retter sig primært mod yngre mennesker med komplekse livsproblemer, som hænger sammen med en svær sindslidelse såsom skizofreni eller personlighedsforstyrrelse. Beboerne er fra 18 år og fortrinsvist under 40 år. Der arbejdes recovery-orienteret, hvilket betyder, at der arbejdes med en bevarelse og opbygning af beboernes livskvalitet, funktionsevne, selvværd og håb for fremtiden. Overordnet yder personalet støtte, så den enkelte kan blive i stand til at mestre eget liv. Dette sker i et trygt, rummeligt og stimulerende miljø. På Sct Mikkel er der derfor miljøterapi, gruppeterapiforløb, individuelle samtaler og et væld af sociale og individuelle aktiviteter. Mange aktiviteter har et kreativt islæt. Det kan være musikterapi, kunstmaling, gåture, biblioteksture og biografure. Der bliver ansporet til, at beboerne deltager i sociale ting, kommer ud af huset og holder deres lejlighed. Det er forskelligt, hvor meget beboerne deltager i aktiviteter, og aktiviteterne har forskelligt udfordringsgrad. Et gennemgående tema er støtte til udvikling og selvbestemmelse. Personalet er tværfagligt sammensat. Under feltarbejdet oplevede undertegnede, at personalet primært havde en rolle som 'pædagoger', i arbejdet med beboerne.

Gårdhavens målgruppe er mennesker primært fra 50 år og opefter. Beboerne kan have komplekse demenstilstande, skizofreni og/eller nuværende eller tidligere misbrugsproblematikker. Beboernes fysiske, kognitive og sociale funktionsniveau er lavere end på eksempelvis Sct Mikkel. Fire beboere, som gennemgående sad med i læsegruppen havde: hjerneskade og psykose; svær depression med alvorlige selvmordsforsøg; vaskulær demens; frontallapdemens og underliggende borderline personlighedsforstyrrelse. Gårdhaven arbejder også recovery-orienteret og med psykosocial rehabilitering, dog med mere vægt på at den enkelte borgers tilstand *stabiliseres*, og at borgerens livsindhold derfra fastholdes eller udvikles.

Arbejdet på Gårdhaven indebærer en del mere praktisk støtte, pleje, faste rammer og rytmer. Beboerne er trygge ved at vide, at der er personale til at hjælpe. Personalet søger at sikre så

meget selvbestemmelse som muligt, samtidig med at beboerne får hjælp til at styre fx rygning, mad, alkoholindtag, hygiejne, søvnrhythmer o.a. På Gårdhaven er der langt færre fællesaktiviteter, pga. beboernes sociale funktionsniveau. Der er ture ud af huset, fællessang arrangeret af personale og gudstjeneste med besøg af en præst en gang om måneden. Et gennemgående tema er ro, tryghed, *skærmning* og at undgå over-stimulering. Personalet er tværfagligt sammensat. Under feltarbejdet virkede personalet til at have mange 'plejer' opgaver.

Det er således forskellige målgrupper på Gårdhaven og Sct Mikkel. På Sct Mikkel var der et mål om udvikling, fremtidsplaner, og træning af livskompetencer, mens Gårdhaven havde mere vægt på stabilisering og ro, som dermed kunne hjælpe beboerne til større livskvalitet og -mestring.

Interventionen Guidet fælleslæsning

Guidet Fælleslæsning er en særlig metode til at læse litteratur sammen, udviklet af praktikere og litterater fra Liverpool Universitet (jf. Dowrick et al 2012). En uddannet læseguide medbringer kompleks skønlitteratur til højtlesning. Det er typisk en prosatekst på 5-20 sider (uddrag af en roman, eller en novelle) og et poesi-stykke. Læsegruppen er optimalt seks-otte personer stor og både læseguide og deltagere kan læse højt. Undervejs indsætter læseguiden pauser, hvor teksten diskuteres åbent i gruppen med fokus på at dele oplevelsen af teksten (tanker, følelser, minder teksten har vakt). Sessionen varer typisk 90 minutter. Metoden kan tilpasses den enkelte målgruppe.

² i deres ydelsesbeskrivelser.

3.0 Casehistorie: Gårdhaven³

Inden læsegruppen går vi ind til Vagn. Han sad vist bare og kiggede ud i luften i sin lænestol, inden vi kom. Jeg får lov at se nogle billeder, han har malet. Vagn er glad for at male og har et staffeli ovre i hjørnet og en masse billeder stillet op. Jeg spørger, om han kan huske læsegruppen sidste gang, det svarer han ja til. Da jeg spørger ham, om han vil med i læsegruppe i dag, smiler han og siger også ja. Inden vi går over mod sydfløjen, kigger vi også på nogle fotografier, fra da han besøgte sit barndomshjem. Vi finder Vagns gangstativ og går lige så stille mod læsegruppen. Da vi kommer frem, ser vi de faste ansigter; Ove, Solveig og Karen; som allerede sidder rundt om det firkantede bord, og læseguiden Susanne i midten. En beboer jeg ikke har set før, Peter, sidder i lokalets hjørne foran kaffen og kagen, der, som sædvanlig, er gemt væk bag et skab. En enkelt medarbejder, Jane, sidder også med, ud over Louise, som har ansvaret for læsegruppen. Louise har tændt stearinlys på bordet og trukket gardinerne fra. Foran vinduet står et hvidt klaver, og der er sangbøger i reolen.

Læseguiden deler teksterne ud. Hun kommer til at kaste to tekstsæt ned til Vagn, så den ene tekst flyver ned i skødet på ham. Der kom teksten lige flyvende Vagn! siger hun. Vagn smiler og spørger, om hun har et bijob som pilot. Susanne præsenterer, at vi skal læse 'Strudsen' af Martin A. Hansen. Beboeren Ove kender godt Martin Andersen Nexø - men det er altså en Martin A. *Hansen* i dag, konstaterer han. Ja, siger Susanne. Nå nå, siger han og vender sig mod teksten. Efter lidt rumsteren, og efter at Solveig har spurgt omkring fem gange hvad der er til frokost i dag, sidder alle ned med en tekst, undtagen Peter som sidder i hjørnet med lukkede øjne. Susanne går i gang med at læse op af novellen. 'Strudsen' handler om en flok børn, der går på eventyr i nabobyen Tårnby. De er på jagt efter en struds med bue og pil, og til sidst synes jeg-fortælleren at se en struds hjemme i sin egen have. - men det er vist bare et glimt af familiens hane, for han ender med at skyde hul i en af hønsehusets ruder. Novellen er ni små sider, det er lidt længere end sædvanligt. Susanne læser novellen i ét stræk.

Karen kigger i starten uroligt rundt og forsøger at få øjenkontakt med os andre, et par gange pruster hun højt, og siger 'den er godt nok lang den her', men lidt efter lidt falder hun til ro og følger også med i historien. Solveig virker træt i dag, men hun bladrer til næste side på alle de rigtige steder. En gang i mellem griner Peter højt, selvom han stadig sidder med lukkede øjne. Vagn følger også med i teksten, han gør mine til at bladre, hver gang vi er kommet til slutningen af en side, jeg hjælper ham med det.

Da novellen er slut, begynder en af plejerne at hente kaffe og kiks fra bordet i hjørnet. Vi taler lidt om handlingen i teksten, mens kaffen går rundt. Ind i mellem er der stilhed. Jørgen fortæller, at han også skød med bue og pil. Han har dog aldrig skudt noget. Flere beboere har skudt med slangebøsser - det gjorde ondt at blive ramt af sådan en! siger Karen.

Da alle har fået spist deres kiks, er det tid til at synge. Vi synger 'Hvem sidder der bag Skærmen', sangen om Jens Vejmand. Alle synger faktisk med. Var det en lille tåre, Peter? spørger Jane, da sangen er slut. Vi taler om, hvor hårdt brokægningsarbejdet var i gamle dage, men efterhånden bliver beboerne stille, og det bliver mere mig og personalet, der taler. Solveig vil gerne tilbage til sin stue. Hvem går med mig? spørger hun igen og igen. Læsegruppen er i opbrud og flere beboere har mistet koncentrationen. Vagn spørger Susanne, om hun er fra Karup. Først forstår hun ikke, hvad han mener. Men måske knytter det sig til Karup Lufthavn og det, at hun kastede teksten, og Vagns tidligere spørgsmål, om hun var pilot i sin fritid.

Senere fortæller Jane om den forandring, hun har set hos Ove, efter han er begyndt i læsegruppen: "Ove er begyndt at sætte sig ind i vores fællestue ind i mellem, som noget nyt. Jeg havde en aftenvagt, hvor jeg sad inde i fællestuen. Vi så et tv-program, noget med landmænd søger kærlighed eller sådan noget. Der var noget snak, og der var nogle flotte piger. Vi havde hørt en historie i læsegruppen, om to mænd, der gerne ville have den samme dame. Og pludselig reflekterer han over den historie. Jeg sagde, du var da også ude og køre på knallert med en dame engang? Ja, sagde han så, men det blev jo ikke til noget. Så fik vi reflekteret tilbage til noget af det, han har været inde og høre i læsegruppen. Det var en succes. Han har mere lyst til at kommunikere nu. Han føler, at han er en del af noget".

³ Navne på beboere og medarbejdere er cændret.

4.0 Evalueringens metodedesign

Psykiatrien i dag er underlagt krav om store mængder dokumentation (Møller & Johansen 2015). En medarbejder på Gårdhaven fortalte, at 3-4 timer af en 8 timers vagt blev brugt på dokumentation af medicinering, beboernes tilstand og aktiviteter. I forhold til det store fokus på kvantitativ dokumentation har denne evaluering haft en vis frihed til at fokusere på et mere kvalitativt billede af, hvordan læsegruppetilbuddet blev oplevet og passede ind på bostederne. Den kvalitative tilgang spørger ind til patienters og personales egne oplevelser og perspektiver og tager disse alvorligt. I fremtidige evalueringer kan det overvejes at anvende den store mængde data, bostederne allerede ligger inde med, i f.eks. Sensum, til en supplerende statistisk analyse.

Metodedesignet er induktivt, dvs. at undersøgelsen har været åben, men informeret af tidligere studier (jf. O'Reilly 2013:29). Beboere, medarbejdere, læseguider og andre praktikere har fået lov at være eksperter i deres egne områder. Ud fra de første samtaler og deltagerobservation er vigtige fokuspunkter for evalueringen blevet identificeret, og datamateriale er 'kodet' for hvilke temaer der optrådte hyppigt. I slutningen af evalueringen er der udført interviews med centrale medarbejdere og beboere, hvor der er spurgt ind til disse tematikker.

4.1/ Ethiske overvejelser

Beboere og personales personlige grænser ift. spørgsmål og involvering i evalueringen er respekterede. Alle udsagn og navne i denne evaluering er anonymiserede. Der er dog en begrænsning på graden af anonymitet, fordi personale og beboere på bostederne i en vis grad vil kunne genkende sig selv og hinanden i evalueringens beskrivelser. Den indsamlede empiri videregives ikke til andre parter. Det skal altid overvejes grundigt etisk, når man vælger at forstyrre en sårbar gruppe med en undersøgelse. Idet evalueringen kan påbegynde en undersøgelse af, om og hvordan en læsegruppe giver mening på bostederne, er forventningen dog, at forstyrrelsen vil komme målgruppen til gavn på sigt. Deltagerne på Sct Mikkel er blevet informeret om evalueringen og har forud for læsegruppen underskrevet en samtykkeerklæring på at deltage i forskningsdelen af TTL. På Gårdhaven har ledelsen givet samtykke, og beboersamtykke er yderligere givet, via de generelt indhentede samtykker.

4.2/ Empiri

Evalueringen bygger på følgende data: Deltagerobservation, kvalitative uformelle og formelle interviews og en videooptagelse.

Deltagerobservation og feltnoter: 4 deltagerobservations-besøg på Gårdhaven, 3 deltagerobservations-besøg på Sct Mikkel. Disse besøg indebar, at undertegnede talte med beboere og medarbejdere, fulgte med i dagligdagen på bostedet inden læsegruppe og sad med i selve læsesessionen. Jeg har deltaget i gåtur, besøg hos beboere, spisning og naturligvis læsegruppen. Deltagerobservation vil sige at deltage på lige fod med dem man vil 'undersøge', skiftevis med at man lægger afstand og reflekterer over det oplevede som en udenforstående (Spradley 1980). Der er nedskrevet detaljerede feltnoter efter besøgene.

Videooptagelse: En 30 min. videooptagelse af en læsesession på Gårdhaven stod til rådighed for detaljeret analyse.

Interviews: Der blev udført tre interviews på Gårdhaven med medarbejdere, to interviews på Sct. Mikkel med en medarbejder og en beboer, samt lederne på Gårdhaven og Sct Mikkel, af 20-60 min. varighed⁴. Derudover har der været løbende uformelle interviews med beboere, tovholdere, medarbejdere og løbende sparring med de to gennemgående læseguider om erfaringer med tekstvalg og facilitering af samtaler hos den specifikke målgruppe.

Spørgeskemaundersøgelse: Der blev sendt spørgeskemaer ud til beboere på Sct Mikkel og Gårdhaven før og efter læsegruppeforløbet. Spørgeskemaerne til Sct Mikkel ligner spørgeskemaerne i det øvrige TTL forskningsdesign. Jeg tilføjede dog et par enkelte spørgsmål forhold til

⁴ Bo Maibom Petersen interviewede af disse, lederne og en medarbejder på Gårdhaven.

beboernes bo- og arbejdssituation. Spørgeskemaerne spurgte ind til respondenternes mentale sundhed (The Ryff scale of psychological well-being), psykiatrisk symptomatologi (the Hospital Anxiety and Depression Scale (HADS)), metakognition (Beck Cognitive Insight Scale (BCIS)). Spørgeskemaerne viste sig ikke at være anvendelige til målgruppen på Gårdhaven. De blev derfor ændret til NPI-Q skemaet (se Kaufer 2000), som er blevet anvendt i evalueringen af en læsegruppe for demente i England (Billington et al. 2012). I skemaet spørges plejere ind til, om beboerne har ændret adfærd i forhold til en række neuropsykiatriske symptomer. Det blev fra begyndelsen antaget, både fra styregruppens og undertegnedes side, at spørgeskemaerne ville få lav værdi, pga. den lille mængde respondenter. Det viste sig rigtigt. Spørgeskemaerne er desuden så mangelfuldt udfyldt, at dataen ikke er anvendelig.

Logbøger og litteraturmateriale: De to gennemgående læseguiders logbøger udgør supplerende datamateriale og udgør samtidig en liste over den prosa og poesi, læseguiderne anvendte i læsegruppesessionerne (se bilag 1).

5.0 Casehistorie: Sct Mikkel⁵

Jeg kommer ud på Sct Mikkel en times tid før aftensmad. Det er dagen før Mortens Aften, og derfor har bostedets køkkenpersonale lavet store mængder sprødstegt and, brunede kartofler, rødkål, sovs og ris a la mande. Det bliver sat ud på små borde, hvor vi sidder i grupper af fem-seks stykker og spiser og snakker. Jeg går bagefter med pædagogen Tina på hendes runde ud til de beboere, hun er kontaktperson for den aften, i en halv times tid før læsegruppen skal begynde. Hun spørger beboerne, hvordan de har det, og om nogen af dem har brug for ekstra støtte eller en samtale den aften. De fleste beboere er i deres lejligheder. Et par stykker sidder ude i et krea-område med perler og juleklip. Gitte, en af de to som har været fast med i læsegruppen, var ikke til spisning, fordi hun har besøg af sin mor. Da Tina kigger ind til Gitte aftaler de, at hendes mor også kan gå med i læsegruppen. Laura, som er den anden faste deltager, er på hospitalet i den her uge og kommer derfor ikke.

Vi indfinder os i mødelokalet, hvor læsegruppen skal være. Tina tænder stearinlys og finder te og kaffe frem. Et kvarter før start kommer læseguiden Vita, og lidt i syv dukker Gitte, hendes mor og en beboer, Maja, som ikke har været med før op til læsegruppen. Vi er altså seks personer rundt om bordet.

Vi læser en novelle, der hedder Nat. Den handler om en pige, der bliver opereret for blindtarmsbetændelse. Hun bor under fattige vilkår på landet i Canada. Efter operationen bliver hun besat af tanken om, at hun kunne gøre alvorlig skade på sin lillesøster. Vita læser højt, langsomt og med intonationer på bestemte steder. Jeg kan høre, hun har forberedt sin oplæsning. Et par gange holder hun en pause, og vi snakker om det læste. Hvor er vi henne i tid og sted? Er vi selv blevet opereret en gang? Kender vi til det drillende forhold, man kan have til en bror eller søster? Hvordan håndterer faren egentlig hovedpersonens problemer - og hvordan ville vi gøre det med moderne opdragelsestilgange? Vita leder samtalen, nogle gange dykker hun ned i bestemte sætninger. Alle bidrager i snakken. Der har indfundet sig en tyst og rolig aftenstemning.

Bagefter læser vi Kartoflerne af Inge Pedersen. Det er noget med gule rådne vand, og en der er ved at dø. 'Hospital. I synkende/gule haver. Vand/der står stille/under træerne' begynder det. Det er lidt dystert, synes flere, men der er også noget håb og livsglæde i det, siger Tina, og det er vi andre enige i - især i den sidste sætning, der peger mod et minde eller en arv, der lever videre, selvom der er en, der dør. 'Kartoflerne i asken/er til mig'.

I slutningen af læsningen fortæller både Gitte og Maja, at de selv skriver digte og fortællinger. Lidt over otte rundes læsegruppen af. Læseguiden pakker sammen og vi siger tak for denne gang.

Senere, under et interview, fortæller beboeren Gitte mig, at læsegruppen har fået hende i gang med at læse bøger på egen hånd igen, noget hun ikke rigtig har gjort, siden hun var teenager. Læsegruppen har også sat gang i hendes *digttanker*, siger hun. Hvad er digttanker, spørger jeg? Det er en leg med ord og vendinger, som man kan gå og eksperimentere med i tankerne, forklarer hun. Hun er også begyndt at skrive selv igen. Gitte synes teksterne i læsegruppen er gode. - det eneste, hun synes, kunne ændres er, at de godt måtte være længere. Jeg spørger hende, hvordan det er, at der altid er forskelligt personale med i gruppen. Det er sjovt, at det skifter, siger hun, for man får lært personalet at kende på en anden måde i læsegruppen, i forhold til dagligdagens snak. Gitte husker særligt en tekst, de læste, som handlede om, at alle mennesker var blevet placeret i forskellige kasser. Den, synes hun, var god. Hun kunne genkende det med at blive placeret i en kasse. Som psykiatrisk patient føler man sig altid først og fremmest sat i en kasse, sin diagnose, siger hun, og ikke set som det menneske man er.

⁵ Navnene på beboere og personale er ændret.

6.0 Gårdhaven: erfaringer med en pilotlæsegruppe

Følgende er en række beskrivelser af konkrete erfaringer, Gårdhaven har gjort sig med pilotprojektet.

6.1/ Læsegruppen - et interessefællesskab

Omkring 7-8 beboere viste interesse for læsegruppen: 4-5 deltog stabilt, tog teksterne med hjem til deres lejlighed, spurgte til hvad der skulle læses og synges næste gang, kommenterede på forfatterne og spurgte om ikke, der kunne synges noget mere. Under læsningen døde gentagne spørgsmål, uroligheder og ukoncentreret snak ud. Flere beboere huskede teksternes handling og hovedpersoner fra gang til gang. En beboer læste nogle gange spontant højt med på teksterne, hvor læseguiden standsede, og lod hende overtage en side eller to. Nogle beboere sagde flere gange, at 'det er hyggeligt', undervejs i læsesessionen.

Der var få tilbud på Gårdhaven, som var for 'hele huset', dvs. en fælles aktivitet, som alle beboere kunne gå med til. Mange aktiviteter var 1:1, for eksempel en gåtur eller køretur. Det eneste andet tilbud hvor en facilitator kom 'udefra' var gudstjenesten. Det at læseguiden kom udefra gjorde, at læsegruppen blev oplevet som en mere reel aktivitet og en interesse, beboerne kunne dyrke, og ikke blot 'aktivering' - 'et kuvøsetilbud vi selv skaber', som en medarbejder formulerede det.

6.2/ Implementering

Læsegruppen var rent praktisk let at implementere: den krævede ikke forberedelse, materiale eller ekstra støtte fra personalet, men det krævede at beboerne blev mindet om læsegruppen og hentet, når den skulle begynde. Der blev før start udpeget en tovholder på Gårdhaven. Der var løbende tæt kommunikation og sparring mellem tovholderen og læseguiden. Tovholderen mindede desuden personalet om læsegruppen.

I løbet af pilotperiodens 10 læsegange, blev læsegruppen skrevet ind i nogle beboeres aktivitetsplan. Det udviklede sig i løbet af pilotperioden sådan, at færre og færre medarbejdere behøvede at sidde med i læsningen, efterhånden som beboerne blev mere bekendte med formen og trykke med læseguiden. Læsegruppen udgjorde, som et 'ægte interessefællesskab', et nyt rum for personale og beboere at mødes i og nye måder at tale sammen på. Personalet meddelte, at det gav dem ekstra energi og glæde i arbejdet, fordi de kunne se, at læsegruppen gav beboerne noget. Det kunne give mere overskud resten af dagen.

6.3/ Hvordan har litteraturen fungeret og hvordan har det været for læseguiden?

Til den første læsning havde Mette Steenberg og Anette (læseguide) udvalgt 'Solen har Travlt', af Peder Fredrik Jensen. Det var en moderne, minimalistisk tekst, med rigtig mange 'tomme pladser', dvs. ting der var usagt, brikker som man, som læser, selv skulle lægge og spekulere over. Teksten sprang i tid med flashbacks til tidligere situationer. Dette fungerede *ikke* godt med målgruppen. Som tovholderen sagde, gav den første læsning en masse erfaringer med hvad de *ikke* skulle gøre fremover. Handlingen gik hen over hovedet på beboerne og før teksten var færdig, havde de glemt, hvad der var sket. Der opstod uro under læsningen. Mange af teksterne i TTL tekstsættet er 'moderne' på den måde. Læseguiden gik derfor, med litteraturfaglig sparring fra Mette, i gang med at finde nye tekster, der passede til beboernes niveau.

Læseguiden medbragte forskellige slags tekster og digte. Efterhånden blev det klart, at den type tekster, der passede godt til målgruppen, var kendetegnet ved: mange beskrivelser, langsomt sprog, gentagelser, langsom handling. De gode tekster forklarede tydeligt, hvad der foregik af handling, følelser og tanker. Det var godt, hvis der var nogle fænomener, for eksempel 'gamle bedsteforældre', 'at ryge pibe', 'at barbære sig', som beboerne kunne relatere til og relatere tilbage til egne oplevelser og liv. F.eks. var Knud Sørensens noveller gode. Teksterne kunne være 5-10 sider, og det duede ikke at holde pause midt i læsningen. Til gengæld kunne der godt være mere end ét digt og beboerne var glade for at synge.

Læseguiden skulle i høj grad justere sine spørgsmål og sin facilitering af samtalen om teksterne. Normalt i GFL kan man stille spørgsmål både på et sansende/erfaringsmæssigt, og et mere

reflekterende/tolkende/perspektiverende niveau. Sidstnævnte niveau fungerede ikke godt i Gårdhavens læsegruppe, fordi det blev for abstrakt. Som læseguide og personale kunne man have lyst til at holde samtalen gående om teksten og derfor tale indbyrdes, men det kunne hægte beboerne af. Samtalen måtte foregå i beboernes tempo, og nogle gange var samtalen om teksten en øvelse i bare at være stille og vente på, at en beboer kom med et udsagn. Litteratursamtalerne krævede et tæt samarbejde med personalet, fordi personalet kunne stille spørgsmål til teksterne og beboerne, ud fra et kendskab til beboernes baggrund og funktionsniveau, som læseguiden ikke havde.

Hvad er en Læseguide?

Alle læseguider i Tid til Læsning er rekrutteret og trænet af Læseforeningen og indgår i Læseforeningens supervisionsprogram. Læseforeningen lægger ved rekruttering vægt på, at kandidaterne har både en litteraturfaglig og en socialfaglig interesse og ønsker at udvikle faglige kompetencer inden for disse to dimensioner.

Træningen består af et 4-dages internatkursus, hvor læseguiden lærer at vælge og matche egnet litteratur (prosa og poesi), læse højt og facilitere en samtale med udgangspunkt i deltagerens tekstoplevelse. Efter træning indgår læseguiderne i Læseforeningens supervisionsprogram. Dette indebærer løbende litteratur- og socialfaglig sparring i forhold til litteraturvalg, faciliteringsteknikker og gruppedynamikker, samt support i forhold til at læse med særlige målgrupper.

6.4/ En bibliotekar som læseguide

Læsegruppen på Gårdhaven indebar omfattende koordinering mellem personale og læseguide: hvor læseguiden skulle sidde i rummet,

hvor beboerne skulle sidde, at finde og bringe beboerne til læsning, finde passende litteratur, feedback på, om beboerne reagerede positivt på læsegruppen og på dagens tekster og tilpasning af metoden. Det krævede meget forberedelsestid fra læseguiden ud over selve læsesessionen. Læseguiden påtog sig derved en stor rolle i forhold til selve den socialfaglige implementering af interventionen, hvilket var muligt, da opgaven indgik som en del af hendes ansættelse som bibliotekar på Viborg Bibliotek. Læseguide og personale berettede, at det var positivt at lære af hinandens fagligheder i samarbejdet. Personalet berettede, at beboerne havde behov for trygge og stabile rammer, og derfor var det godt, at læseguiden var den samme.

6.5/ Fysiske rammer

De fysiske rammer fungerede godt, efter de blev rykket fra et stort mødelokale til en mindre stue (se billeder i bilag 2). Det første lokale var meget stort og 'mødelokaleagtigt', med plads til ca. 50 personer. Efter første læsegang blev gruppen rykket over i en mindre stue, hvor der var plads til omkring 10 mennesker. Her var mere 'hjemlige' genstande og møbler, f.eks. et klaver, stearinlys og bøger. Til første læsning stod kaffe og kage fremme. Det skabte uro og forvirring, og ved de efterfølgende læsninger stod kaffen derfor skærmet væk, ind til novellen var læst færdig.

7.0 Sct Mikkel: Erfaringer med en pilotlæsegruppe

7.1/ Læsegruppen - et interessefællesskab

Ligesom på Gårdhaven udmærkede læsegruppen på Sct Mikkel sig især ved at være en 'rigtig' aktivitet, som man kunne gå til ligesom en hobby. Det skyldtes primært, at læseguiden kom udefra og ikke var en medarbejder. Læsegruppen gav nye måder at mødes på både for beboere, personale og i mellem disse. I læsegruppen talte man om andre ting og på en anden måde end dagligdagssnak. Beboerne kunne derfor lære deres personale at kende på en anden måde, og fordi alle var novicer i litteraturlæsningen, blev gængse hierarkier mellem ansatte og beboere til dels ophævet.

Der var langt flere aktiviteter på Sct Mikkel, og nogle der i struktur lignede læsegruppen, ved at der kom en facilitator udefra, fx musikterapi. Fordi der var mange andre tilbud på Sct Mikkel og flere ture ud af huset, konkurrerede læsegruppen mere med andre tilbud om beboernes interesse. De to beboere som meldte sig til var vedholdende glade for tilbuddet og deltog aktivt i læsesessionerne. Derudover sad 2-3 med mere sporadisk. Deltagerne berettede, at det særlige, læsegruppen kunne, var at være beroligende højtlesning, samtidig med at det var stimulerende og gav stof til eftertanke og refleksion.

7.2/ Implementering

Beboerne havde ikke på samme måde handleplaner på Sct Mikkel som på Gårdhaven. De kunne selv melde sig til og fra aktiviteter. Det var en langt mere aktiv beboergruppe, som havde mange ting at gøre. Beboerne fandt selv ned til læsegruppen, men blev mindet om læsegruppen i løbet af dagen.

Der blev fra starten udpeget en tovholder på bostedet. Dog kom læsegruppen til at ligge på et tidspunkt, hvor tovholderen ikke var på vagt. Det var i stedet på skift en vagthavende medarbejder, som var dagens læsegruppedeltager. Medarbejderne var positive over for læsegruppen, og beboerne syntes det var positivt, at forskelligt personale sad med, fordi de fik mulighed for at lære flere at kende i læsegruppens særlige rum og samtale. Medarbejderne som gik med i læsegruppe, var dog ikke på samme måde forberedte på at skulle være tovholdere på læsegruppen, og udførte derfor ikke en masse forberedelses- og motivationsarbejde, fx at blive ved med at fortælle nye beboere om tilbuddet.

Blot nogle dage før start blev det fastlagt, hvornår læsegruppen skulle ligge, ud fra hvornår de frivillige læseguiden kunne. Derfor kunne personalet ikke nå at lægge vagtplanen derefter. Derudover manglede der lidt mere forberedelse af personalet omkring, hvad tilbuddet og metoden gik ud på, til at de også kunne formidle projektet fyldestgørende. Den manglende tovholderfunktion på selve dagen betød, at læseguiden havde mindre mulighed for sparring omkring, hvordan teksterne virkede, hvordan det gik og beboernes behov og grænser. Der var dog spontan sparring med medarbejdere efter behov.

7.3/ Hvordan har litteraturen fungeret og hvordan har det været for læseguiden?

De beboere, der sad med, var kognitivt velfungerende og læseguiden behøvede ikke tilpasse teksternes sværhedsgrad. Læseguiden arbejdede, med supervision og støtte fra Læseforeningens leder, med at finde passende litteratur og prøvede sig frem med forskellige typer tekster, ligesom læseguiden på Gårdhaven.

Den interviewede beboer var glad for teksterne og ønskede blot, at de kunne være længere. Læseguiden fandt nogle af teksterne fra Tid til Læsning-tekstsættet for voldsomme ift. målgruppen. Hun oplevede også en risiko for 'overmatch', dvs. at temaer og karakterer i teksterne lå for tæt op af deltagerens egen virkelighed. Der var fx en session, hvor vi sad en læseguide, en medarbejder, jeg selv og én beboer. Læseguide, jeg og personale snakkede til tider næsten hen over hovedet på beboeren. Det gav en stemning af overmatch, dvs. en fornemmelse af at teksten var valgt for, at beboeren skulle spejle sig og deraf 'få det bedre', og at beboeren, mere end os andre, lignede hovedpersonen. Teksten var 'Fællesterassen' af Miranda July, hvori hovedpersonen lever meget isoleret.

7.4/ Frivillige som læseguider

På Sct Mikkel delte to frivillige læseguider gruppen. Ca. halvvejs blev den ene læseguide sygemeldt og stoppede. Dette lagde et stort tidspres på den frivillige, der var tilbage, for at håndtere læsegruppen ud over hendes ordinære job. Det blev oplevet som en meget stor frivilligopgave. Situationen illustrerer, hvordan frivilligmodellen er mere sårbar organisatorisk. I læsegruppen på Sct. Mikkel varetog læseguiden ikke den samme koordineringsopgave i forhold til personalet og var ikke ansvarlig for implementering, men fokuserede udelukkende på selve læsesessionen og rollen som læseguide. I selve metodens kvalitet var der ikke forskel på Gårdhaven og Sct Mikkels læseguider. Faktisk troede en af de ansatte, at det var en bibliotekar, der læste på Sct Mikkel. Der var mindre behov for sparring på Sct Mikkel ift. Gårdhavens målgruppe. Dog ville læseguiden måske være gået mere aktivt ind i implementering og koordinering, havde det været en del af hendes professionelle ansættelse.

7.5/ Fysiske rammer

Det var en udfordring i forhold til, hvornår læsegruppen skulle ligge, at beboerne var trætte på forskellige tidspunkter i løbet af dagen. Læsegruppen blev lagt om aftenen, og det var de to faste deltagere tilfredse med. Læsningen varede lidt over en time, og der var kaffe og the. Læsegruppen lå i et mødelokale i personaleafdelingen, for her var et lokale, som havde plads nok, og hvor døren kunne lukkes. Det var ikke et sted, beboere til daglig kunne færdes frit og 'hænge ud', hvilket betød, at andre beboere ikke tilfældigvis kunne komme forbi, opdage læsegruppen og blive nysgerrige. Vi kunne til tider under læsningen høre medarbejdernes snak i pauserummet på den anden side af den tynde skillevæg, hvilket var forstyrrende. Rummet var mere præget af 'mødelokale' end 'hjemlig stue', f.eks. var der en skarp belysning. Der var plads til ca. 10 deltagere rundt om bordet.

8.0 anbefalinger

Følgende er en række anbefalinger til, hvordan man som bosted kan gribe det an at starte en GFL læsegruppe. De tager udgangspunkt i erfaringerne fra pilotforløbet. Det er idealanbefalinger til udformningen, velvidende at virkeligheden ofte indebærer praktiske og tidsmæssige begrænsninger og kontekstafhængige tilpasninger.

8.1/ Læsegruppe - en god ide

Både på Gårdhaven og Sct Mikkel kan det anbefales at fortsætte med læsegrupper, fordi en række beboere fik et positivt udbytte af tilbuddet. Læsegrupper anbefales at køre i faste forløb á fx 10-12 gange på Sct Mikkel, 12-16 gange på Gårdhaven. Det kan være et forårs- og et efterårsforløb. Det anbefales, at læseguiden leverer tilbuddet som en udefrakommende og ikke er en intern medarbejder på bostedet. At læseguiden kommer udefra, med sin egen faglighed, er med til at gøre læsegruppen til en 'ægte' interessebaseret aktivitet. Som sæsonforløb bliver læsegruppen en interesse, man går til, og gruppen kan undgå at blive lukket og eksklusiv med tiden, fordi flere og nye beboere kan være med, når en ny sæson begynder. Både beboere og medarbejdere vil formentlig dedikere sig mere til et afgrænset forløb, sammenlignet med hvis man ved, at der altid er en læsegruppe.

8.2/ Implementering: tidlig igang sættelse og tydelige roller

Det anbefales, at Læseforeningen tidligt i forløbet tager kontakt til bostedet og aftaler, hvem der er kontaktperson, og planlægger et infomøde/showcase for stedets personale. Formålet med dette møde er dels at introducere til metoden, dels at videreformidle erfaringer fra lignende læsegrupper, både hvad deltagerudbytte og sikring af socialfaglig implementering angår. Sidstnævnte lykkes bedst, når Læseforeningen samarbejder tæt med en identificeret tovholder på bostedet. Tovholderen står for koordinering af tidspunkt, lokale og den primære kontakt og sparring med læseguiden og Læseforeningen. Det anbefales, at det i så god tid som muligt, gerne 1-2 måneder før start fastlægges, hvem der er læseguide, og hvornår gruppen foregår.

Tovholder anbefales at involvere en række medarbejdere evt. 3-5, der kan fungere som læsegruppeambassadører. Dvs. et team som ved, hvad læsegruppen går ud på, kan formidle tilbuddet og motivere beboere til at deltage (også beboere der ikke før har siddet med), og frem for alt melde sig på vagter de dage, hvor der er læsegruppe, så en ambassadør altid sidder med i læsegruppen. Tovholder og ambassadører kan sparre med læseguiden undervejs, særligt ift. målgruppens behov, grænser, funktionsniveau og respons på teksterne. At flere forskellige ambassadører sidder med, giver flere mulighed for at lære beboerne at kende inden for læsegruppens anderledes ramme. Ambassadørerne kan findes ved et 'prik på skulderen', hvor man spørger, om de kunne tænke sig at være med til at stå for læsegruppen, frem for at annoncere det åbent foran hele personalegruppen.

Den noget omfattende indkøringsfase vil formentlig ikke blive ved med at være så omfattende, efter læsegruppen er blevet en velkendt aktivitet. Det er en almindelig forestilling, at læsegrupper mest henvender sig til dem, der har en særlig litterær interesse, er særligt skolede, eller som er gode til at læse. Man behøver dog ikke passe ind i den 'skabelon' for at få noget ud af at deltage i Guidet fælleslæsning (jf. fx Robinson 2008, Bräuner 2014). Efterhånden som faste deltagere og personale bliver bekendte og trygge med formen, vil læsegruppen formentlig kunne rumme flere og mere urolige beboere.

8.3/ Litteraturvalg og samtalefacilitiering

Det anbefales på begge typer bosteder, at litteraturen, og formen på GFL, vælges og udvikles i løbende sparring med bostedet og Læseforeningen.

Gårdhaven

Prosatæksten anbefales at være 5-10 normalsider. Stilmæssigt er det godt at vælge en tekst, som indeholder malende beskrivelser af omgivelser og personer, en langsomt fremadskridende handling, som er kronologisk fortalt, tydeligt forklarende og gerne med en sjov, 'lun' humor. Det kan ikke anbefales at vælge en minimalistisk prosatekst, der springer i tid, har en mystisk handling, få beskrivelser, stort og forvirrende persongalleri. Det anbefales at hele teksten læses igennem, hvorefter gruppen kan tale om teksten, så deltagerne ikke taber tråden undervejs.

Derudover kan læseguiden medbringe 1-3 digte, gerne nogle velkendte som kan synges, f.eks. fra højskolesangbogen eller salmer.

Litteratursamtalen skal være på beboernes niveau. Dvs. at der f.eks. ikke stilles abstrakte spørgsmål, som beboerne ikke er i stand til at svare på. Medarbejdere og læseguiden bør så vidt muligt undgå at tale indbyrdes og hurtigt sammen, selvom det kan betyde nogle perioder med tavshed. Læseguiden kan spørge ind til specifikke ord, genstande, personer, handlinger, *kommenterende* og *beskrivende* spørgsmål 'Det var noget af et eventyr de børn var på' spørgsmål til *hukommelsesspor* 'har I også haft en røgekniv?' fx. Men ikke reflekterende, undrende, åbne spørgsmål, fx 'Hvilken stemning synes I der er i teksten?'

Sct Mikkel

Teksterne må gerne være minimalistiske, springende i tid, og mystisk handling, som deltagerne sammen kan opklare og udforske. Der er altså ikke umiddelbart noget kognitivt niveau, som læseguiden skal vælge tekster ud fra. Det anbefales, at det bliver tydeligt formidlet, at man som deltager ikke behøver forstå *hele* teksten, men at det er ok at spørge, at undres over noget, at tale om historiens handling på det konkrete niveau eller bare at lytte. Det anbefales, at man er opmærksom på *overmatching* i tekstvalg. Overmatch er, at tekstens temaer og personer ligner målgruppens meget, så læserne kan føle, at teksten er valgt for, at de skal 'lære' noget bestemt af den. Dog skal man heller ikke være bange for at vælge voldsomme temaer eller triste fortællinger, da der også er en værdi i at gennemgå noget, der er følelsesmæssigt svært, sammen i gruppen. Ligesom på Gårdhaven er det bedre, at der er perioder med tavshed, end at læseguiden og personale taler sammen internt.

8.4/ Huslæsermodel, og andre læseguide-modeller

Pilotprojektet havde som en oprindelig ide at undersøge om der kunne skabes en huslæsermodel. Dvs., at SVO har sin egen ansatte læseguiden tilknyttet. Der blev ikke afprøvet en decideret huslæsermodel i pilotprojektet, men de to læsegrupper peger på fordele og ulemper ved henholdsvis ansatte og frivillige læseguiden.

Det gør ikke nogen forskel på den metodemæssige kvalitet og facilitering af læsegruppen, om læseguiden er der som en del af sin ansættelse eller som en frivilligt engageret. Begge har gennemgået det samme læseguiden-kursus. Men at drive en læsegruppe på bosteder som Sct Mikkel og Gårdhaven kræver litteraturfaglig og socialfaglig tilrettelæggelse og supervision, som udgør en ekstra opgave ved læsegruppen, ud over selve læsesessionen. Denne udenomsopgave vil kunne varetages enten af en frivilligkoordinator i Læseforeningen, eller af læseguiden selv. I sidstnævnte tilfælde vil læseguiden kunne fungere som en ansat huslæser, som både varetager den socialfaglige implementering, litteraturfaglige tilrettelæggelse og faciliteringen af læsegrupper.

Hvis det ønskes at oprette læsegrupper på flere bosteder, ville det praktisk give mening at have én huslæser tilknyttet som læser på alle bosteder, da han/hun vil kunne trække på erfaringer og viden fra de andre læsegrupper og målgrupper og dække flere bosteder. En huslæsermodel ville medføre kontinuitet i aktiviteten. Vælges en frivilligmodel anbefales det, at to læseguiden har en gruppe sammen og at læseguiden er knyttet til en organisatorisk ramme, som sikrer den socialfaglige implementering og litteraturfaglige tilrettelæggelse.

8.5/ Fysiske rammer: hyggelige og hjemlige

Gårdhaven

Det anbefales, at personalet henter beboerne 5 minutter før og at omkring én medarbejder er med til hver 1-3 beboer. Læseguiden, og evt. en medarbejder, sidder klar i lokalet, for at skabe ro. Lokalet må gerne være et hyggeligt, lille rum, som beboerne er vant til at komme i. Hvis nogle beboere bliver utrygge med lukkede døre, holdes døren åben. Hvis nogle beboere ikke skal kunne få øjenkontakt er det en god ide ikke at placere dem over for hinanden. Måske skal nogle beboere have en medarbejder ved siden af sig til at hjælpe med at bladre, holde i hånd el. lign. Kaffe, kakao, the og kiks er vigtigt, men serveres først efter læsningen af prosateksten, og stilles i et hjørne, hvor det ikke er synligt, så beboerne ikke bliver opmærksomme på det. Læsningen anbefales at vare 30-45 minutter i alt, max 60 min, fordelt på: Prosatekst, ca. 20-25 minutter. Kaffe og kage og samtale, 10 min. Afsluttende sang og snak: 15 min. Det er vigtigt, at der ikke opstår uro og forvirring omkring formen.

Tidspunkt: Ikke når beboerne skal sove eller er trætte. På Gårdhaven var det optimale tidspunkt før frokost, for der var mange beboere friske og ventede egentlig bare på frokosten. Læsegruppeaktiviteten skal helst være forudsigelig og tryk, beboerne forberedes i god tid, får at vide flere gange, at det er mandag, der er læsegruppe i dag.

Sct Mikkel

På et bosted som Sct Mikkel kan beboerne selv finde ned til læsegruppe, men kan dog mindes om det i løbet af dagen. Det anbefales at vælge et lokale som passer til 6-8 personer. Lokalet må gerne være en del af det sociale område på bostedet, hvor beboerne er vant til at komme og hænge ud. På den måde bliver læsegruppen rent fysisk en del af beboernes hverdag. Det betyder ikke, at enhver skal kunne komme og gå som de vil, men at beboere kan blive nysgerrige på læsegruppen. Tændte stearinlys og en varm belysning er med til at gøre læsegruppen til et fortroligt og hyggeligt rum. Kaffe, the og noget sødt anbefales, fordi det er med til at vise, at læsegruppen er en særlig aktivitet, som læseguide og personale tager alvorligt. Læsningen kan vare 60-90 minutter, med pauser med samtale ind imellem. Typisk: prosalæsning 10 min læsning, 5 min snak ca., fortsættes ind til teksten er slut. Herefter digtlæsning (læses op to gange i træk, derefter samtale og afslutning med en sidste oplæsning af digtet).

Tidspunkt: gerne et tidspunkt hvor beboerne er friske og som ikke falder sammen med andre aktiviteter.

8.6/ Etiske overvejelser ved et læsegruppetilbud i SVO

Der er etiske udfordringer omkring tavshedspligt og beskyttelse af private oplysninger, når en udefrakommende faglighed leverer et tilbud i psykiatrien. Læseguiderne vil uvægerligt få viden om læsegruppedeltagere, deres diagnoser og livshistorier. Det anbefales, at det fremhæves fra begyndelsen, at læsegruppen er et fortroligt rum, og at viden og udsagn herfra ikke kommer videre. I den sammenhæng er det ligeledes vigtigt, at samarbejdet mellem læseguide og medarbejdere fungerer godt, fordi personalet kan hjælpe med at afskærme beboerne og sætte grænser. De kender beboernes kognitive niveau, psykiske udfordringer, og hvad der kan kræves og ikke kræves af dem.

9.0 Læsegruppernes betydning for mestring og recovery

Dette afsluttende afsnit er et blik på, hvilken betydning læsegruppen har haft på de to bosteder i forhold til de overordnede mål i projektet om livsmestring og recovery. Først en overordnet vurdering:

På begge bosteder viste en del beboerne interesse for at deltage i læsegruppen og vendte tilbage til læsegruppen hver uge. På Sct Mikkel var der 2 gennemgående deltagere og derudover 2-3, der sad med en enkelt gang eller to. På Gårdhaven var der 4-5 gennemgående deltagere, og 2-3 der sad mere sporadisk med. Ud fra projektbeskrivelsens oprindelige kriterier var begge læsegrupper dermed en succes. På begge bosteder var der borgere, som ikke kom med i læsegruppe, hvor forklaringen var, at de ikke magtede den sociale situation.

Et spørgsmål i projektbeskrivelsen var, om GFL gav beboerne mere selvstændighed og selvhjulpethed. Dette ville konkret kunne ses ved, at en eller flere beboere begyndte i læsegrupper uden for bostedet, f.eks. på Viborg Bibliotek. På Gårdhaven vil det ikke være muligt for deltagerne på sigt at deltage i en læsegruppe på biblioteket, pga. beboernes funktionsniveau, og fordi metoden GFL blev tilpasset meget til målgruppen. Det tyder dog på at læsegruppen kunne anspore til mere selvbestemmelse, selvværd og selvstændighed for beboerne. På Sct Mikkel opsøgte ingen beboere læsegrupper uden for bostedet i projektperioden. Dette kunne dog godt ske på længere sigt, da beboeren nogle gange tog ud på egen hånd. En deltager nævnte dog også trygheden ved, at læsegruppen foregik på bostedet og med velkendt personale, som en væsentlig faktor for, at hun deltog. Deltagerne ville gerne fortsætte i læsegruppe, hvis der blev oprettet et permanent tilbud.

Projektets mere abstrakte undersøgelsesspørgsmål var, om GFL kunne påvirke beboernes mulighed for *livsmestring* og *recovery*, herunder velbefindende, kognitiv funktion og mentaliseringssevne.

Mentaliseringssevne og kognitiv funktion vil ikke her blive vurderet ud fra psykometriske mål, idet der ikke foreligger tilstrækkelig data. Men i evalueringen var der tegn på, at læsegrupper kan træne en række kognitive færdigheder, herunder koncentrationsevne, læsefærdigheder, hukommelse, evnen til at forestille sig andres tanker, social samtale og sociale færdigheder generelt.

'Velbefindende' og 'livsmestring' kan defineres som trivsel på Carol Ryffs parametre på hendes skala for *well-being*: selvaccept, livsformål, mestring af sit miljø, positive relationer, personlig vækst og autonomi (Ryff & Singer 2006: 20). *Recovery* er blevet et bredt arbejdsområde i psykiatrien i Danmark i dag (Korsbek 2017). *Recovery* (personlig, ikke klinisk) defineres af Region Hovedstaden som 'en personlig, unik forandringsproces og som en måde at leve et tilfredsstillende liv præget af håb og muligheder, selv med de eventuelle begrænsninger, som psykisk sygdom medfører' (web1). *Recovery*-ideens fokus på forandring, håb, fremtid og muligheder ligger i forlængelse af Ryffs beskrivelse af velbefindende som oplevelser af livformål, accept, vækst og autonomi. Har du opnået *recovery*, har du nået en accept af dit nye jeg og situation, og en oplevelse af autonomi, mestring og selvudvikling på trods af din sygdom. *Recovery*-ideen forbinde psykiatriens kliniske tilgang til narrative og eksistentialistiske tilgange til menneskelivet, idet den omhandler vigtigheden af at skabe og indskrive sig i en ny selvfortælling, når ens tidligere livsfortælling er blevet opbrudt eller umuliggjort, efter alvorlig psykisk sygdom. Dermed kan man vende tilbage til at meningsfuldt liv, der ikke nødvendigvis er det samme som før, men hvor ens udfordringer er håndterbare (Korsbek 2004).

I læsegrupperne handlede samtalerne i høj grad om refleksion over læste fortællinger og bidder fra deltagerne egne fortællinger, livsbegivenheder og personlighed. Samtalerne ansporede til refleksion over eget liv og udforskning af nye og anderledes livsfortællinger. På den måde kan læsegruppen ses som et skridt mod *recovery*. Læsegruppen gav beboerne mere selvværd, fordi de kunne gå til noget, gå op i noget og sidde med i en social aktivitet, de kunne mestre. Den ansporede nogle til at begynde på nye aktiviteter og være mere sociale. Læsegruppen var en aktivitet, beboerne selv kunne vælge til eller fra og gav dermed selvbestemmelse. I alle disse aspekter kan læsegruppen ses som et positivt bidrag i en *recovery* proces.

Eksempler på læsegruppens betydning for livsmestring og recovery på Gårdhaven

Beboerne på Gårdhaven blev mere rolige i læsningen, stoppede med at gentage de samme sætninger og slappede af. En del beboere vandrede rundt og var urolige, men i læsningen blev de rolige og trygge og kunne koncentrere sig om at læse. Beboerne fik samtidig noget reelt at mødes om. Nogle beboere nød bare at være der, uden at sige så meget.

Særligt på Gårdhaven var det en værdi i sig selv, at beboerne kunne vælge at gå med eller ikke, som en medarbejder forklarede: 'Beboerne har ikke selv valgt at bo på bostedet, har ikke selv valgt deres nabo, men læsegruppen er noget, de kan vælge til eller fra' - og det giver dem en selvbestemmelsesret og autonomi.

Eksempler på læsegruppens betydning for livsmestring og recovery på Sct Mikkel

Under et interview berettede en medarbejder, at hun havde oplevet, at begge de faste deltagere brugte pointer fra deres egne terapiforløb i deres refleksioner over hovedpersonerne. På den måde kunne de arbejde videre med indsigter fra terapisaftaler i læsegruppen. Medarbejderen fortalte, at beboerne havde oplevet læsegruppen som på en gang stimulerende og beroligende. Hun havde oplevet, at den sædvanlige terapeutiske aften samtale, som hun havde med en beboer ikke var nødvendig, for nu var beboeren egentlig 'psykisk mættet'. Beboerne berettede ligeledes at have mere mental energi efter læsningen end før, samtidig med, at de egentlig var klar til at gå til ro efter læsningen.

Den beboer jeg interviewede, fortalte, at læsegruppen hjalp hende til at koncentrere sig og øve sig i nogle af de ting, hun havde svært ved. Det var f.eks. at øve sig i at sige sin mening. Læsegruppen gav hende dermed mulighed for at øve sig i mestring og selvaccept.

En GFL læsegruppe har et positivt og meningsfuldt potentiale på både Gårdhaven og Sct Mikkel. På Gårdhaven gav læsegruppen en rolig, meningsfuld aktivitet, der forøgede beboernes livskvalitet. På Sct Mikkel gav læsegruppen en meningsfuld, udviklende aktivitet - som samtidig også gav beboerne ro og fordybelse.

Guidet fælleslæsning og mental sundhedsfremme

Forskningen i effekten af metoden Guidet fælleslæsning er sparsom på dansk jord. Tidligere studier har vist positive resultater i forhold til psykiske lidelser (Steenberg et al 2014), socialt udsatte (Bräuner 2014) og ensomme ældre (Rasmussen 2013). Ønsker du at læse mere om udviklingen af æstetiske interventioner og kultur og sundhedsfremme på dansk jord, kan Anita Jensens antologi *Kultur og Sundhed* anbefales (2017, se også Jensen et al 2016, Lauveng et al 2016 om kreative aktiviteters betydning sammenlignet med psykiatrisk indlæggelse).

I England har der været flere rapporter knyttet til Liverpool University, og her kan nævnes positive resultater ift. Guidet fælleslæsnings effekt på symptomer hos demensramte (Billington et al 2012), hos depressive (Billington et al. 2011), kronisk smerteramte (Billington et al 2016), akut psykisk sygdom (McLaughlin & Colbourn 2012) og neurologiske lidelser (Robinson 2008).

Litteraturlæsning har vist sig effektivt i træning af evnen til mentalisering (Kidd & Castano 2013). Dvs. evnen til at forestille sig og leve sig ind i andres tanker og følelser. Steenberg, Bräuner og Wallots studie af Guidet fælleslæsning (2014) viste tegn på, at det kan være en effektiv teknologi til at træne sociale og kognitive færdigheder.

Inden for narrativ medicin er der studier af, hvordan beskæftigelsen med sproglige narrativer, dvs. læsning og skrivning af litteratur, kan hjælpe patienter med at danne nye historier om sig selv, lægge vægt på nye nøglebegivenheder og dermed (igen) blive den aktive hovedperson i egen livshistorie, frem for at befinde sig i et kaos af begivenheder. Samtidig kan sundhedsprofessionelle få kompetencer til at forstå patienters fortællinger (Charon 2017, Zwisler et al 2017: 6, Hansen 2013). Dette er fint i tråd med ideen om recovery (Korsbek 2017) som både Gårdhaven og Sct Mikkel arbejder ud fra.

10.0 Konklusion

Der er behov for omfattende og systematisk forskning i GFL's betydning for bedring af livskvalitet, de symptomer, psykiske problematikker og følgeproblematikker som borgere har i SVO, samt litteraturvidenskabelig forskning i, hvilken litteratur der virker hvordan, i læsningen. Denne evaluering har givet en begyndende indsigt i, hvilken betydning for livskvalitet en læsegruppe kan have, praktiske erfaringer, og hvordan læsegrupper bedst implementeres på bostederne.

En læsegruppe vil være et meningsfuldt tilbud på både Sct Mikkel og Gårdhaven og vil kunne gennemføres begge steder. De i alt cirka 10 beboere der har siddet kontinuerligt med i læsegrupperne har vist vedholdende interesse for og glæde ved læsegruppen.

Læsegrupperne var, især fordi læseguiden kom udefra, en 'ægte' fritidsaktivitet, som beboerne selv kunne vælge fra og til. Det var med til at give selvbestemmelse, selvtilid og en oplevelse af mestring. Læsegruppen kunne træne færdigheder såsom social samtale, koncentrationsevne og læseevne. Derudover gav læsegruppen fordybelse, refleksion og et rum, hvor beboere og personale kunne dele erfaringer og bidde af deres livshistorier med hinanden. Her er nogle særligt positive eksempler på at læsegruppen kunne medvirke til recovery og livskvalitet:

- Deltagerne på Sct Mikkel oplevede, ikke at have brug for terapeutisk samtale efter læsegruppen og at kunne udforske emner fra egen terapi i læsegruppen.
- En deltager på Sct Mikkel oplevede at kunne træne sociale færdigheder i læsegruppen. Samme deltager oplevede også at vende tilbage til at læse og skrive skønlitteratur igen efter i mange år ikke at have gjort det
- En læsegruppedeltager på Gårdhaven begyndte at deltage mere i sociale samtaler og bevæge sig ud i fællesområderne på bostedet
- En læsegruppedeltager på Gårdhaven, som ofte gentog de samme sætninger og vandrede rundt, fandt ro og koncentration i læsegruppen.

Evalueringen peger på, at der i en succesfuld implementering er brug for, at der udpeges en koordinator og evt. et ambassadørhold af motiverede medarbejdere på bostedet, som kan støtte op om læsegruppen, være på vagt de dage, læsegruppen foregår, og sparre med læseguiden. Læseguidefunktionen anbefales at suppleres med tæt litteraturfaglig og socialfaglig støtte og tilrettelæggelse. Det anbefales på begge bosteder, at læsegruppen kører som sæsonforløb.

Læsningen skal optimalt foregå i et hyggeligt rum, hvor beboerne er vant til at komme og kan komme frit. Kaffe, lidt sødt og levende lys er med til at skabe læsegruppen som et særligt rum og vise, at aktiviteten er vigtig. Læsegruppen er ikke kun relevant for de mest ressourcestærke og læsende beboere, men nogle beboere blev dog vurderet ude af stand til at deltage i læsegruppen.

11.0 Referencer

Billington, J., Carroll, J., Davis, P., Healey, C., & Kinderman, P. (2012) *A literature based intervention for older people living with dementia. An evaluation report by the Centre for Research into Reading, Information and Linguistic Systems*. Liverpool: University of Liverpool

Billington, J., Dowrick, C., Hamer, A., Robinson, J., & Williams, C. (2011). *An investigation into the therapeutic benefits of reading in relation to depression and wellbeing (research report)*. Liverpool: Liverpool Health Inequalities Research Institute, University of Liverpool.
http://www.thereader.org.uk/media/72227/Therapeutic_benefits_of_reading_final_report_March_2011.pdf [Accessed 15/3 2017].

Bräuner, P. (2014) Når barske drenge læser blid poesi: Maskulinitet, følelser og litteratur - et studie af læsegrupperne i Ringe Statsfængsel, in *Jordens Folk*, 49(4), pp. 20-25.

Charon, R., DasGupta, S., Hermann, N., Irvine, C., Marcus, E. R., Colsn, E. R., Spencer, D. & Maura Spiegel, M. (ed.) (2017) *The Principles and Practice of Narrative Medicine*. Oxford University Press.

Dowrick, C., Billington, J., Robinson, J., Hamer, A., & Williams, C. (2012) Get into Reading as an intervention for common mental health problems: exploring catalysts for change, i *Medical Humanities* 38, 15-20.

Hansen, H.P. & Tjørnhøj-Thomsen, T. (2013) Biografisk Brud, i Johansen, C. (red) *Kræft, senfølger og rehabilitering*. København: Hans Reitzels Forlag, 466-480.

Jensen, A. (red.) (2017) *Kultur og Sundhed. En Antologi*. Aarhus: Turbine Akademisk.

Jensen, A., Bonde, L.O., & Hjelms, E. (2016) Kultur og Sundhedsfremme: Eksempler, inspiration og baggrundsviden. Netpublikation. Aalborg Universitet. Downloadet 28.2 2017.

Kaufer, D.I., Jeffrey L. C., Ketchel, P., Smith, V., MacMillan, A., Timothy S., Lopez, O.L., DeKosky, S.T. (2000) Validation of the NPI-Q, a Brief Clinical Form of the Neuropsychiatric Inventory, i *Journal of Neuropsychiatry and Clinical Neuroscience* 12(2), 233-239.

Kidd, D.C. & Castano, E. (2013) Reading Literary Fiction Improves Theory of Mind, in *Science* 342(6156), pp. 377-380.

Korsbek, L. (2017) How to recover? Recovery in Denmark: A work in Progress, i *Journal of Recovery in Mental Health* 1(1), 25-33.

Korsbek, L. (2004) Narrativitet, Recovery og Evidens, i *Psyke og Logos* 25, 821-838.

Lauveng, A., Tveiten, S., Ekeland, T., & Torleif, R. (2016) Treating Symptoms or assisting human development: can different environmental conditions affect personal development for patients with severe mental illness? A qualitative study, in *International Journal of Mental Health Systems* 10(8), s. 1-12. DOI: 10.1186/s13033-016-0041-2 [downloadet 5/5 2016].

McLaughlin, S., & Colbourn, S. (2012). A Reading Group in acute mental health care. *Nursing Times*, 108, 14-15. Downloadet fra <http://www.nursingtimes.net/Journals/2012/10/25/r/t/b/301012-A-reading-group-in-acute-mental-health-care.pdf>

Møller, J.R. & Johansen, K. S. (2015) Spændingsfeltet mellem dynamik og stabilitet. Udvikling og behandling af mennesker med sindslidelser i det danske velfærdssamfund. *Tidsskriftet Antropologi* 72, 67-87.

O'Reilly, K. (2012) *Ethnographic Methods* (2. udg.) Abingdon, Routledge.

Rasmussen, D. (2013) *Det Spirer og Gror - Læsegrupper for sårbare ældre*. Rapport. Ensomme Gamles Værn.

Ryff, C.D. & Singer, B. H. (2006) Know Thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being, i *Journal of Happiness Studies* 9, 13-39.

Spradley, J. P. (1980) *Participant Observation*. Belmont CA, Wadsworth.

Steenberg, M., Bräuner, P. & Wallot, S. (2014) Text Technology: Building Subjective and Shared Experience in Reading. *Journal of Cognition and Culture*, 14(5), pp. 357- 372.

Robinson, J. (2008) *Reading and talking: Exploring the experience of taking part in reading groups at Vauxhall Health Care Centre*. (Report No. 116/08). Kan forefindes her <http://thereader.org.uk/get-into-reading/research/>

Zwisler, A.O., Rasmussen, A.J., Hellum, R., Tofte, J., Hansen, H.P., Gejl, T., Llambias, P., Mai, A. (2017) *Skriveværksted - Skrivning som innovativ indsats i rehabilitering og palliation*. REHPA, notat nr. 6.

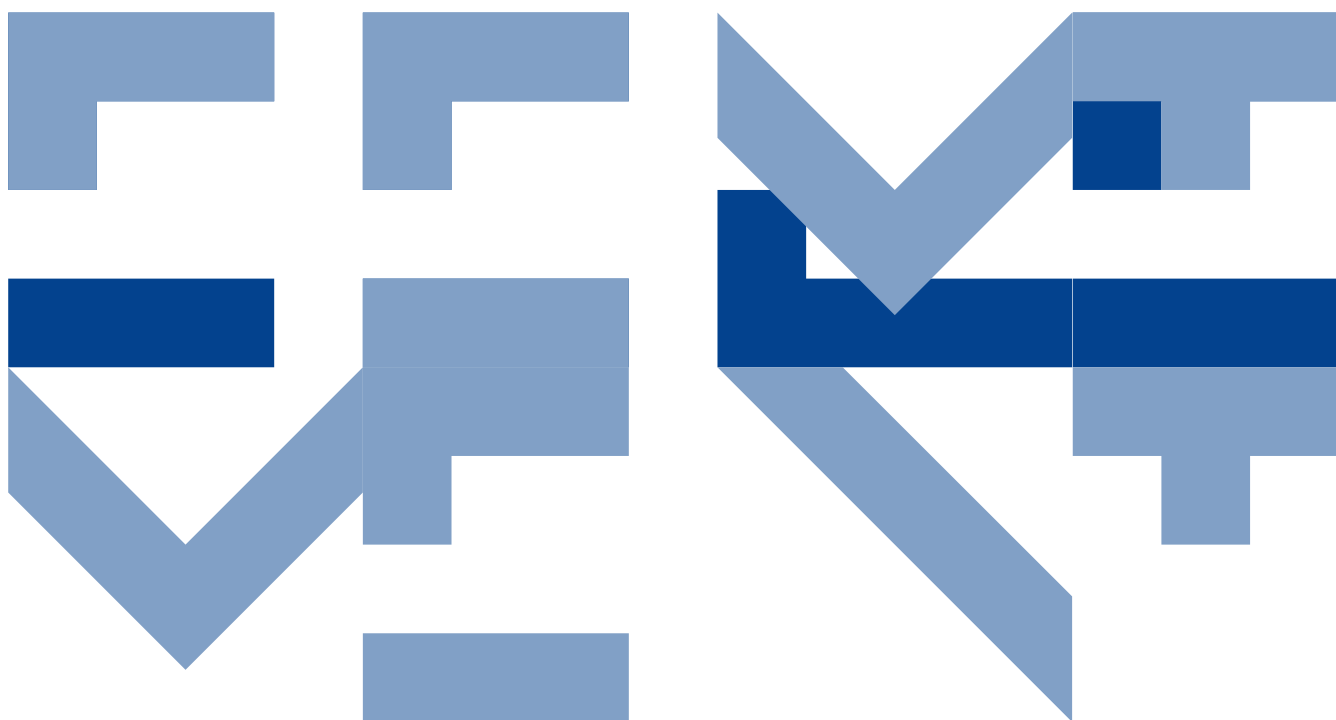
web1: Region Hovedstadens Psykiatriske Hospital. 'Om Recovery'. Kan forefindes her: <https://www.psykiatri-regionh.dk/undersogelse-og-behandling/Recovery/Om-recovery/Sider/default.aspx>. Sidst tilgået 18/12 2017

Bilagliste:

Bilag 1: Litteraturlister fra Gårdhaven og Sct Mikkel

Bilag 2: Billeder fra Gårdhaven og Sct Mikkel

Bilag 3: Kort beskrivelse af Læseforeningen

'Det er en fordel, at der kommer en læseguide udefra. Det er en ægte aktivitet, i stedet for sådan et 'kuvøsetilbud' vi selv skaber. Det er ligesom om biblioteket bliver en del af os'